

KÖY ENSTİTÜLERİNDE MÜZİK VE SANAT EĞİTİMİ

Mustafa KABATAŞ¹

ÖZ

Köy Enstitüleri, ilkokul öğretmenini yetiştirmek üzere 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı yasa ile açılmış okullardır. Tamamen Türkiye'ye özgü olan bu eğitim projesini 28 Aralık 1938 tarihinde milli eğitim bakanı olan Hasan Âli Yücel bizzat yönettiği okullardır. Köy Enstitüleri, Kurtuluş Savaşı'nın yaralarının henüz tam olarak sarılamadığı ve II. Dünya Savaşı'nın tüm ağırlığı ile hissedildiği dönemde; ilköğretimi yurt sathına yaymak köyleri modern, çağdaş bir yaşama kavuşturmak amacıyla açılan eğitim-öğretim kurumlarıdır. Bu kurumlar aynı zamanda özgün mimarlık kimliklerine de sahiptirler. Bu makalenin amacı, Köy Enstitülerinin Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki müzik eğitimi ve sanat alanındaki gelişmelere nasıl bir etkisi oldu sorusuna yanıt aramaktır. Bu kurumlar aynı zamanda özgün mimarlık kimliklerine de sahiptirler. Verilerin toplanmasında betimsel analiz inceleme ve kaynak tarama yöntemlerinden yararlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik Eğitimi, Köy Enstitüleri, Sanat, Sanat eğitimi.

¹Yrd. Doç. Dr., Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, mustafa-kabatas(at)hotmail.com

MUSIC AND ART EDUCATION IN VILLAGE INSTITUTIONS

ABSTRACT

Village Institutes are the schools opened by Law No. 3803 dated 17 April 1940 to train primary school teachers. Hasan Âli Yücel, who is the Minister of National Education on December 28, 1938, directed this educational project which is completely unique to Turkey. The Village Institutes have not yet fully embraced the wounds of the War of Independence, During the period when World War I was felt with all its weight; Is the educational-education institutions that are opened to spread the primary education over the country and to bring the villagers to a modern, contemporary life. These institutions also have unique architectural identities. The aim of this article is to seek answers to the question of how the Village Institutes have influenced the development of music education and art in the Early Republican era. These institutions also have unique architectural identities. Descriptive analysis and data collection methods were used to collect data.

Key Words: Music, Music Education, Village Institutes, Art, Art education.

Kabataş, Mustafa. "Köy Enstitülerinde Müzik Ve Sanat Eğitimi". *ulakbilge* 5. 13 (2017):1109-1124

Kabataş, M. (2017). Köy Enstitülerinde Müzik Ve Sanat Eğitimi. *ulakbilge*, 5 (13), s.1109-1124.

Giriş

Eğitim alanında kırsal kesimde yaşayan halk ile kentliler arasındaki bozuk dengeyi eşitlemek ve köy halkına pratik bilgi vermek amacıyla 1936'ta Saffet Arıkan'ın Vekilliği döneminde Köy Eğitmeni projesi başlar. Askerliğini onbaşı veya çavuş olarak yapan gençler, Ziraat Bakanlığı'nın işbirliğiyle, modern tarım tekniklerini uygulayan Mahmudiye Devlet Üretim Çiftliği'nde yetiştirilerek köylere gönderilir. Amaç, köye hem bir öğretmen hem de modern üretim araçları ve tarım yöntemleri sağlamak ve eğitimin mali yükünü hafifletmektir. İsmail Hakkı Tonguç yönetiminde başlanan bu projenin başarılı olması üzerine 1937 ve 1939 yıllarında çıkarılan yasalarla köy eğitmeni yetiştirme deneyimi yaygınlaştırılır. Kırsal kesime yönelik bu eğitim uygulaması hiç şüphesiz daha sonra kurulan Köy Enstitüleri için uygun koşullar yaratmış ve Köy Enstitüleri'ne geçişi kolaylaştırmıştır. Yücel, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmasında Enstitülerin özelliğini ve daha önceki kuruluşlardan farklılığını vurgular. Biz bu müesseselere köy öğretmen okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. Bunlar yepyeni şeylerdir. Enstitü kelimesini biz frenklerin telaffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazarı tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi amelî bir takım faaliyetler de bulunduğu için okul adı ile anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi muvafık gördük. Köy Enstitüleri Kanunu'yla ilgili tartışmalar sırasında Yücel, bu hareketin toplumda kentten uzak kalmış yeni bir sınıf yaratacağı iddialarını şiddetle reddeder. Karşıt görüşte olanlar, bundan başka, Köy Enstitüleri'nin gerek kuruluş ve gerekse öğretim yöntemini eleştirmişlerdir. Bu bağlamda ifade edilen kaygı ve düşünceler, köylülerin parasız çalıştırılarak acımasızca istismar edileceği, kız-erkek bir arada eğitim görmelerinin ahlak anlayışına aykırı olduğu, Köy Enstitüleri'nin keyfi olarak geliştirilmiş bir model olduğu ve sonuçta da "yarım münevver" yetişeceği. Yoğun bir çaba göstererek bu projeyi gerçekleştirmeye çalışan Yücel ise, tutarlı bir eğitim uygulamasıyla Türkiye'deki öğretmen açığının 15 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde kapatılabileceğini vurgular. 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Yasası çıkarılarak köy okullarında görev alacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere kent ve kasabalardan uzak, geniş arazisi bulunan uygun yerlerde Köy Enstitüleri kurulmaya başlanır. Köy Enstitülerinde devletin az bir yardımı ile, öğretmen adayları, iş içinde çalışarak hem kendi barınaklarını, dersliklerini ve diğer gereksinimlerini, çalışma yerlerini yapmışlar; hem de gereken genel kültür ile meslekî bilgileri ve tarım çalışmaları yaparak köy için gerekli olan beceriyi kazanmışlardır. Bunlar, işi bilen öğretmen ve usta öğreticilerin rehberliği altında gerçekleşmiştir. 1942-43 öğretim yılında, Köy Enstitüleri'ne öğretmen, bölge okullarına yönetici, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi ve kesim müfettişi yetiştirmek amacıyla Hasanoğlan Köy Enstitüsü

bünyesinde Yüksek Köy Enstitüsü açılır. Enstitülerin ilk resmî öğretim programı 1943 yılında yayımlanmıştır. Programa göre, ilkokulu bitiren çocuklar sınavla Köy Enstitülerine alınır ve karma eğitim uygulanır. Toplam beş yıl süren öğretim zamanının yarısı kültür derslerine, dörtte biri tarım dersleri ve çalışmalarına, dörtte biri de sanat ya da teknik derslere ve çalışmalara ayrılmıştır. Bütün derslerde ve çalışmalardaki temel yöntemin 'yaparak öğrenme' ilkesi olduğu söylenebilir. Gerek öğretimin eğitsel bir biçimde yapılmasında, okuldaki toplumsal ortamın yaratılmasında ve gerekse toprakların işlenip uygar bir eğitim kurumunun oluşmasında öğrenci - öğretmen ilişkilerinin bir aile yuvasındaki gibi içten oluşunun büyük rolü olmuştur. Zamanla sayıları 21'i bulan Köy Enstitüleri 1944'ten itibaren yılda ortalama 2000 öğretmen mezun etmeye başlar. Köylere gönderilen öğretmenlere tarım araç ve gereçleri ile üretimde bulunmak ve gelirinden yararlanmak üzere tarla ve irat hayvanları verilir. Öğretmenlerin ödevleri 1942 yılında çıkan 'Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nda belirlenmiş ve 'okul ve kurslarla ilgili işler' ve 'köy halkını yetiştirmekle ilgili işler' diye ikiye bölünmüştür. Ulaşılmak istenen hedef, Atatürk'ün halkçılık ilkelerine uygun olarak, geniş halk kitlelerinin eğitim düzeyini yükseltmek, böylece reformların yerleşmesi için gerekli koşulları yaratmak, halkın politik, ekonomik ve kültürel yaşama aktif olarak katılmasını sağlamak ve aynı zamanda kendi hakları konusunda bilinçlendirmektir. Enstitüler, geniş bir halk kütlesine ulaşan bir eğitim ve kalkınma etkinliği olması dolayısıyla ülkenin gelişmesinde en büyük katalizör olarak görülebilir. Nitekim daha başlangıç noktasında kalan bu eğitim modelinin başarısı, 1946'ya kadar köylerdeki öğretmen açığını kapatan 16.400 kadın ve erkek öğretmen ile 7300 sağlık memuru ve 8756 eğitimci yetiştirmiş olmasıdır. Mezunlar arasında Mehmet Başaran (doğ. 1926), Talip Apaydın (doğ. 1926), Fakir Baykurt (doğ. 1929) ve Mahmut Makal (doğ. 1933) gibi yazarlar da bulunmaktadır. Şiir, hikâye ve romanlarında köy sorunlarını işleyen bu yazarlar, sosyal, kültürel ve siyasal etkinlikler de göstererek köy insanının dünyası için bilinç yaratmışlardır. Köy Enstitüleri sisteminin eğitimimize en büyük katkısı, o güne kadar yalnızca eğitim kitaplarında görülen, fakat geleneksel eğitimin etkisiyle, okula ve sınıflara giremeyen eğitim ilke ve yöntemlerini, doğanın içinde hayata geçirmek olmuştur. Bunların somut birer örneğini vermiştir. Buralarda binlerce öğretmen adayı, bunları bizzat yaşayarak öğrenmişler ve gittikleri okullara da bunları taşımışlardır. Yücel'in başarısı, bu projeyi Büyük Millet Meclisi'ndeki şiddetli eleştirilere karşın gerçekleştirmiş olmasıdır. 1946'da bu girişim durdurulur ve sonraki yıllarda hiç karşı dayanışma olmaksızın ortadan kaldırılır. Köy Enstitüleri 'bütün' ünün içinde İnönü'nün büyük ağırlığı olmuştur. İnönü'nün bu desteği savaş bitene, memleketimizde ve dünyada yeni bir güçler dengesi kurulana kadar sürmüştür. Çok partili döneme girilince İnönü artık eski gücünü bulamamış ve bu desteği enstitülere verememiştir. Köy Enstitüleri de, Türkiye'nin öteki reform girişimleri gibi yukarıdan

geldiği, tabanda itici bir kuvvete dayanmadığı için, İnönü desteğinin ortadan kalkması enstitülerin oturduğu temellerden en önemlisinin yıkılması olmuştur. Bundan başka, kırsal kesim halkı böyle bir kuruluşun gerekliliğine yeterince hazırlanmamıştır. Böylece proje dinamizm geliştirememiş ve kendi kendisini yürüten bir sürece dönüşmemiştir. Köy Enstitüleri, çeşitli yönleriyle pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Bunlar arasında sanat, sanat eğitimi ve binalarıyla ilgi olanlar da vardır. Bu araştırmalar doğrudan köy enstitüleri' ni konu alabildiği gibi dönemin kültür hayatı veya eğitim tarihi içinde de kendine yer bulabilmiştir. Yoksul köy çocuklarının eğitimi yoluyla önemli bir toplumsal hareketlilik dalgası yaratan köy enstitüleri' nin toplumda Cumhuriyet bilincinin kökleşmesine ve Atatürk devrimlerinin benimsenmesine önemli katkılar sağladığı belirtilir (YÖK, 2007, s. 31).

Araştırmanın Problemi

Köy Enstitüleri, ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı yasa ile açılmış okullardır. Tamamen Türkiye'ye özgü olan bu eğitim projesinde sanat eğitimi nasıldır? Ve bunla beraber müzik eğitimi nasıldır? Soruları araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Sanat eğitimi tanımlanırken resim, müzik ve yazınsal sanatlardan yabancı dil öğretimine, kır gezilerine ve yaşama alanının estetik bir düzene kavuşturulmasına kadar çeşitlenen geniş bir anlam yüklediği görülmektedir. Araştırmanın amacını, köy enstitülerinde verilen sanat eğitiminin ne derece olduğunu anlayabilmek ve müzik eğitiminin düzeyini kavramak oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemini, köy enstitülerinde verilen sanat eğitiminin ne derece olduğunu anlayabilmek ve müzik eğitiminin düzeyini kavramak gibi bakış açısı taşımasından ayrıca alanla ilgili araştırmacılara, müzik eğitimcilerine kaynak teşkil edeceği düşüncesi oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmada, köy enstitülerini incelendiğinde, köy enstitülerinin sanatsal boyutu nasıldır, bu sanatsal bakış açısı içersin de müziğin ve müzik eğitiminin yeri nerededir incelenmesi betimlemeye çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımına uygun, betimsel tarama modelindedir. Nitel çalışmalar, doküman inceleme, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı

materyallerin çözümlenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2006:187-189). Tarama modeli ise, “geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan yaklaşımdır” (Karasar, 2006: 77).

Bulgular ve Yorumlar

Köy enstitüleri’ nde sanatın her dalında müzik, tiyatro, halk oyunları, resim-iş, şiir, yazma ve okuma, yazın kitaplarını okuyup özetleme, güzel ve etkili konuşma, el işleri, yontuculuk, çeşitli spor etkinliklerinin daha ilk yıllardan başlayarak özenle ve ısrarla teşvik edildiği görülür. Her öğrencinin yeteneği ve ilgi alanı dikkatle izlenerek gelişmeleri sağlanır (Apaydın, 1997, s. 92).

Yüksek köy enstitüleri’ nin “Güzel Sanatlar”, “Yapı ve El Sanatları” kolları ise doğrudan doğruya sanatla ilgilidir. köy enstitülerin’ de okuyan öğrenciler arasında yeteneklerini ortaya koyanlar Yüksek köy enstitülerin’ de yeteneklerini daha da geliştirme olanaklarına kavuşurlar. Açık hava tiyatrosunda kendi oyunları ile dünya klasiklerini köylüye ve Enstitü toplumuna sunarlar (Başaran, 1974, s. 161).

Enstitüler sadece verdikleri eğitim programları ve eğitimle değil, aynı zamanda kısa sürede inşa edilen binalarıyla da göze çarpıyordu. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı içinde yer alan mimarların düşünce ve yaklaşımlarını ortaya koyabilecekleri bir alan da KE binaları olarak görülmektedir (Makal, 2004, s. 23).

Tonguç’un sanat eğitimi düşüncesi, ders saatlerini ve okulun sınırlarını aşarak yaşamın tüm alanlarına ulaşmaktadır. İ. H. Tonguç, sanat eğitimini tanımlarken resim, müzik ve yazınsal sanatlardan yabancı dil öğretimine, kır gezilerine ve yaşama alanının estetik bir düzene kavuşturulmasına kadar çeşitlenen geniş bir anlam yüklediği görülmektedir (Tonguç, 1952).

Tonguç’a göre güzel sanatlar öğrenciyi mutlu eder ve kişiliğini geliştirir. Hatta, iş derslerinde de benzer yaklaşım dikkat çekmektedir. İş etkinliği içinde yaratıcılığı içeren tasarım yetisi, düşünme ve biçimlendirme becerisi kazandırılması düşünülmektedir. Eğitim ideolojisindeki değişime bağlı olarak geleneksel ezberci eğitim terk edilmiş, iş aracılığıyla çocuğun kendiliğinden etkin duruma gelmesinin sağlanması ilkesi değer kazanmıştır (Kurtuluş, 2003).

Almanya’da pedagojik reform etkisiyle yeni bir okul ve eğitim anlayışı arayışlarının çeşitli sonuçları olmuştur. Bunlar arasında Sanat Eğitimi Hareketi de bulunmaktadır. Çocuğu temel alan bu yeni anlayış, onun kendini ifade etme biçimlerinin zenginliğini keşfedilmesini sağlamıştır. Bu yaratıcı potansiyelini fark

edilmesi öncelikle resim eğitimini etkilemiş, geleneksel teknik çizim yerine serbest ve doğaya göre resim eğitimi önem kazanmıştır (San, 2003).

Reform Pedagojisinin sonuçlarından biri de yeni okulların açılmasıdır. Bunlar, H. Lietz (1868-1919) öncülüğünde kentlerden uzakta kurulup, Kırsal Eğitim Yurtları olarak nitelendirilen ve genellikle yatılı olan okullardır (Gruhn, 1992; Gruhn, 1993).

Bu kurumlarda yeni anlayışa göre özgür bir atmosferde, tek yanlı olmayan, öğrencinin ilgilerini dikkate alan bir eğitim hedeflenmiştir. Müzik bu okullarda ders dışına taşan, ruhun ve iradenin güçlenmesini sağlayacak genel eğitim aracı olarak da görülmüştür. Almanya'da reform pedagojisi izindeki gelişmelerin belki de en önemlisi 'İş Okul' dur. Geleneksel eğitim sonucunda pratik ve zihinsel yeterlikler arasında oluşan uçurum eleştirilmiş ve bu okulda kendi deneyimine dayanan öğrenme biçimi ön plana çıkarılmıştır. İkisi arasındaki dengenin uygulama ve serbest bilişsel çalışmalar yoluyla sağlanacağı düşünülmüştür (Kalyoncu, 2005).

Köy Enstitülerinin kuramcısı ve kurucusu İ. H. Tonguç, köy enstitülerinin düşüncesinin oluşumunda ve gelişmesinde G. Kerschensteiner, J. Dewey, H. Pestalozi., F. Frabel, F. Kirby gibi batılı araştırmacılar kadar Sat ı Bey, İ. Mahir Efendi, Edhem Nejat ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi eğitimcilerimizin de görüşlerinden etkilenmiştir (Özmen, 2004).

Köy Enstitüleri açıldığında elde hazır bir öğretim programı olmadığı, kuruluş yılları diye adlandırılacak dönemde eğitim ve öğretim işleri İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün (İlköğretim Genel Müdürlüğü) genelgeleriyle düzenlendiği yayınlarda belirtilmektedir (Oğuzkan, 1990).

Bu genelgeler arasında 1 Temmuz 1940 tarih ve 435 sayılı olanında, 29 Ekim 1940 tarihine kadar birinci sınıf öğrencilerine verilecek eğitim ve yaptırılacak işler ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (Oğuzkan, 1990).

Köy enstitülerin' de 1943, 1947 ve 1953 tarihli farklı programlar uygulanmıştır. Bu programlarda sanat dersleriyle ilgili olarak şunlar belirtilebilir: 1943 Programı, enstitülerde eğitim ve öğretim etkinliklerinin işe, beceriye ve üretime ağırlık veren bir anlayışla düzenlenip yürütülmesini öngörmekte idi. Bu programın göze çarpan özelliklerinden biri de diğer öğretim etkinlikleri yanında sağlık, beden eğitimi, müzik, resim-iş, oyun, gezi, inceleme, serbest okuma gibi alanlarda öğrencilere sınıf içinde ve dışında geniş imkanlar sağlamış olmasıdır (Oğuzkan, 1990).

Köy enstitülerin’ de, ikinci öğretim programı (1947), enstitülerin ağır eleştirilere uğramasından ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın üst kademelerinde yapılan önemli değişikliklerden sonra hazırlanan bir programdır. Bu programla, başta öğretmenlik bilgisi çerçevesine giren dersler olmak üzere Genel Kültür, Tarım ve Sanat alanlarındaki bazı derslerin amaç ve yöntemlerinde dikkatleri çekici değişiklikler yapılmıştır. Ders konuları da önceki programa göre daha kuramsal ve akademik ölçütlere göre seçilerek düzenlenmiştir. Bu değişikliklere rağmen, 1947 öğretim Programının, genel yapısı ve içeriği bakımından 1943 öğretim Programının bir uzantısı olduğu söylenebilir (Oğuzkan, 1990).

Üçüncü Öğretim Programı (1953), bu eğitim kurumlarının ilk öğretmen okullarıyla birleştirilmesi veya bütünleştirilmesi çalışmalarına başlandığı bir dönemde hazırlanan bir programdır. Bu programın belirgin özelliği ise, enstitülerde okutulan genel kültür derslerinin büyük bir bölümünün klasik bir biçime sokulmuş tarım ders ve uygulamalarının azaltılarak daha kuramsal bir hale getirilmiş ve sanat derslerine de son verilmiş olmasıdır (Oğuzkan, 1990).

1943 tarihli Köy Enstitüleri Öğretim Programı’nın hazırlanışı belirli bir görüşe dayanmaktadır. Bu görüşün temelinde üretim içinde eğitim ve öğretim, beceriye ve işe dayalı eğitim, gerçekçilikten kaynaklanan eğitim gibi ifadelerle tanımlanacak bir eğitim felsefesi yatmaktaydı. Bunun dışında bu programda kendisini kuvvetli biçimde gösteren bir başka önemli özellik, öğrenme ortamının sadece sınıf, laboratuvar veya işlik duvarlarının dar sınırları içinde düşünülmemiş olmasıdır. Çeşitli derslerin işlenişi üzerinde yapılan açıklamalar ve verilen direktifler açıkça göstermektedir ki enstitülerde yapılacak eğitim ve öğretim çalışmaları için tasarlanan öğrenme ortamı okulu kuşatan yakın çevreden başlayarak yakın köylere ve bölgelere kadar uzanan doğal, toplumsal ve kültürel bir inceleme ve araştırma alanını kapsamaktadır. Bu programın bir başka belirgin özelliği de öğrencilerin köyden geldiklerine ve tekrar köye dönerek oralarda hizmet edecekleri hususuna sık sık değinilmiş olması ve öğretim etkinliklerinin düzenlenmesinde bu durumun göz önünde tutulmasının vurgulanmış olmasıdır (Oğuzkan, 1990).

1947 programı, daha disiplinli bir eğitim ve öğretim ortamının gerçekleşmesini sağlamak için hazırlanmış olduğu izlenimi vermektedir. Bu arada eski programın belirgin özelliklerinden biri olan konu ve yöntem seçiminde öğretmene tanınan serbestlik ve öğretim çalışmalarında esneklik anlayışından uzaklaşmış olduğu da bir gerçektir. Sanat dersleri ve atölye çalışmalarına, Köy Enstitülerinin yapıcı, demirci ve marangoz yetiştiren birer sanat okulu olmadığı, gerekçesiyle yeni bir düzen verilmesine çalışılmıştır. Ancak bu tutumla, öğrencilerin uygulamadan çok sınıf içi çalışmalara, pratik becerilerden çok kuramsal bilgilere

önem vermelerine yol açabilecek bir ortam hazırlanmıştır. Programın çeşitli derslere ilişkin açıklamalar yapıldığı ve direktifler verildiği bölümlerinde yer alan bazı ifadelerden de açıkça anlaşılabileceği gibi "iş pedagojisi" veya "işe dönük eğitim felsefesine dayalı bir öğretim yaklaşımından mümkün olduğu kadar uzaklaşmaya çalışılmıştır. Köy Enstitülerinde uygulanan 1953 tarihli üçüncü program, İlk öğretmen okullarını da kapsayan ortak bir programdır. Nitekim adı da "Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programıdır. Bu programda her iki kurumun eğitim amaçları, ilkeleri ve son üç sınıfta okutulan derslerin türleri ve konuları topluca ele alınmış, yalnız ders dağıtım çizelgeleri farklı bir biçimde düzenlenmiştir. Bir önceki programda "İş - Resim" diye geçen dersin adı bu kez "Resim ve Yazı" olmuştur. Programda bu dersin amaçları, izlenecek yöntemler ve kullanılacak araç ve gereçler üzerinde geniş açıklamalara yer verilmiştir. Daha önceki programların önemli bir parçasını oluşturan sanat dersleri ve atölye çalışmaları bu programla kaldırılmıştır. 1943 programında, Köy enstitülerinin kuramcısı ve kurucusu olan İ. H. Tonguç'un görüşlerinin ağır bastığı görülmektedir. Meslek yaşamında, eğitmen, yönetici ve kuramcı olarak varlık gösteren Tonguç, aslında bir sanat eğitimcisidir. Tonguç'un yetişmesinde Darülmuallim kadar, Avrupa'da gördüğü eğitim ve inceleme gezileri etkili olmuştur (Kurtuluş, 2003).

Onu, Almanya'da bulunduğu sırada (1925-1926, 1932, 1938) eğitim alanındaki reformlar ve özellikle de sanat eğitimi alanındaki yeni görüşlerin ve uygulamaların, özellikle de sanat yoluyla eğitim ve iş okuluyla belirginleşen eğitim anlayışının ve açılan okulların derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Tonguç, İş Okulu adıyla anılan pedagoji akımını, geliştirerek eğitim ve öğretimin bilimsel temellerini atmıştı. Almanya'da incelemeler yaparken Bauhaus ekolünü de tanıdı. Bu ekole göre, tüm sanatlar bir çatı altında toplanıyordu. Resim, grafik, heykel, seramik, tekstil, vitray, ahşap ve metal üç boyutlu objelerin yapımı ve diğer çalışmalarla bir bütünlük içindeydi. Bu okul, endüstriye geçişte ürünlerin yozlaşmasını önliyordu. Yalnız sanatçı olacaklar için değil, bütün halkın eğitimden geçmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle ilk ve ortaöğretimde sanat eğitimi önemli bir yer alıyordu" (Tonguç 1997, s. 103).

"Sanat Eğitimi Hareketi" ile ilişkilendirdiği sanat eğitimi anlayışını kuramlaştırmış ve özellikle KE ile Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde uygulamaya aktarmıştır. 1947 programının hazırlanmasında, artık Tonguç görevinin başında değildi (Kurtuluş, 2004, s.50).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim konusu, devlet politikaları arasında öncelikli bir yere sahiptir. Cumhuriyet yönetiminin ilkeleri doğrultusunda çağdaş birey ve çağdaş toplum yaratma düşüncesi, ulus inşasının temelinde yatan amaçlar

arasındadır. Bunun için her akademi ve her türde açılan çağdaş eğitim kurumları yoluyla bu amacın gerçekleşmesi sağlanmıştır. Köy enstitüleri' de eğitim-öğretim faaliyetlerinin düzenlenmesi konusuna açıklık getirmek bakımından, köy enstitüleri mezunlarından Recep Bulut izlenimlerini şöyle aktarmaktadır: Köy enstitüleri de çevre duvarı, dersliklerde kürsü yoktu. Bütün eğitim ve öğretim çalışmaları mümkün olduğu kadar kapalı mekânları n dışında yapıldı. İşlikler, atölyeler, tarla ve bahçeler, kısacası Enstitü'nün bütün iş alanları derslik ve laboratuvarlarının dışarıya uzanmış güneşli kollarıydı. Bina ve tesisleri de buna göre kurulmuştu (Bulut, 1990, s. 43).

Cumhuriyet'in 75. Yılında yayımlanan bir makalede Köy enstitülerinin mimari açıdan da önem taşıdığı gösterilmiştir (Keskin, 1998, s. 8).

Yayımlanan makalesinde ise Köy enstitüleri'nin mimari açıdan korunması gerekli kültür varlıkları olduğu vurgulanmaktadır (Makal, 2004).

Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim yapıları sırasıyla, Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu (1923-1930), Uluslararası Üslup (1930-1940) ve İkinci Ulusal Mimarlık Üslubunda (1940-1950) tasarlanmışlardır. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nde Türk mimarlarının daha çok eğitim yapısı gerçekleştirdikleri görülmektedir. Çok sayıda eğitim binasının yapıldığı Uluslararası Mimarlık Dönemi'nde ise yabancı mimarlar daha etkilidir. İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nde Sedat Hakkı Eldem'in ve Alman mimar Paul Bonatz' ın dışında, Bayındırlık Bakanlığı'ndaki Türk mimarların okul tasarımı yaptıkları ve uyguladıkları da görülmektedir. Köy enstitüleri kentlerin dışında, anayollara yakın bir köy kenarında, köylünün kullanmadığı ve hiç işlenmemiş geniş kamu arazileri üzerinde kurulmuştur (Keskin, 1998, s. 13).

Makal' a göre, "ülke koşullarına göre uygun eğitim ve köyleri canlandırma arayışının adı konmuş, köy enstitüleri' nde, hayata geçmiştir. İkinci Ulusal Mimarlık Akı mı içinde yer alan mimarların düşünce ve yaklaşımların ı ortaya koyabilecekleri bir alan da KE olarak karşılarında durmaktadır" (Makal: 2004, s. 23).

Emin Onat, Mimar Leman Tomsu ile birlikte ilk adımı Proje köy enstitüleri dönemi olarak adlandırılan Eğitim Kursu / Köy Öğretmen Okulları Mahmudiye / Hamidiye (1937) ve Kırıntepe' yi (1938) yaparak atmıştır.

Köy enstitüleri' nin projeleri ulusal mimarlık yarışmaları ile elde edilmiştir. Ulus Gazetesi'nde yayımlanan bir yazı da, "KE Binalarına ait proje ve vaziyet planı müsabakaları, yeni bir köy, yeni hayata göre bir alem kurma bakımlarından bir ide

müsabakasıdır” (1940: Keskin’den) . 1940 yılında ilk yarışma yapılır (Makal, 2004, s. 24).

Arkitekt Dergisi’nde yayımlanan bir makalede köy enstitüleri müsabakaları gibi bütün köylerimizi mektepsiz olmaktan kurtaracak bu büyük hareketin yakın bir atide güzel semerelerini göreceğimizden emin olarak bu kıymetli işi başaran vekalet erkanını tebrik ederiz denmektedir (Keskin, 1998:8).

Böylece Tonguç’un sanat eğitiminin alanları ve araçları arasında belirttiği okul binalarının ve dersliklerin güzelleştirilmesi” ilkesi de yerine getiriliyordu (Kurtuluş, 2004, s. 49).

Ancak köy enstitüleri’ den kültürel miras olarak geriye neler kaldı sorusuna verilecek yanıt ne olabilir? Köy enstitülerinin ne adları ve ne de mimari mirasları yeterince korunabilmiştir. Her yörenin özellikleri göz önüne alınarak ve proje yarışmalarıyla belirlenen köy enstitüleri’nin mimarisi II.Ulusal Mimari Akımı’nı hızlandırır. Geniş bahçe, tarım alanı ve fidanlıklara sahip olmaları özellikle aranan bir özelliktir. Köy enstitülerine ait binaların çoğunun yıkıldığı, geriye kalanlar bakımsızlıktan harabeye döndüğü görülmektedir. Örneğin, Arifiye köy enstitülerinde ayakta kalmayı başarabilen tek bina Sağlık Meslek Lisesi olarak kullanılmaktadır (Soner, 2003, s. 80). Hasanoğlu’ daki açık hava tiyatrosu da restore edildiği için ayakta kalabilenler arasındadır (Soner, 2003, s. 80) . Geniş Enstitü arazilerinin ise farklı amaçlar için kullanıldığı belirtilmektedir (Soner, 2003, s. 80).

Bugün çevreyle ilgili olarak nitelendirilen yaşam tarzına uygun geniş bahçe, tarım alanı ve fidanlıklar üzerinde yapılaşmaya gidilmiş olması ne derecede geçmişe saygıyı ifade etmektedir?

Sonuçlar ve Tartışma

Köy Enstitüleri’nin 1940–1946 yılları arasında etkinliğini sürdürdüğü dönemde yalnızca eğitim ve öğretim alanında bir devrim olarak kalmamış; aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşamımızı da son derece etkilemiştir (Arayıcı, 1999, s. 181).

Sosyal ve kültürel yaşamımızı etkileyen bu değişimlerde Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı) olarak görev alan Hasan Âli Yücel ve ekibinin payı büyüktür. Onun en büyük hedeflerinden biri, hümanizm düşüncesinin topluma benimsetilmesidir. Onlara göre, bu amacın gerçekleştirilmesi için köyün kalkınması sağlanmalıydı. Hümanist düşünce sahipleri, bir ülkede yaygın ilköğretim

oluşturmadan köklü ve özlü bir hümanizm hareketin dogmasının mümkün olmadığını savunuyorlar. İşte bu amaçla İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çalışmalarıyla, geniş çaplı ilköğretim seferberliği olarak kamuoyuna sunulan Köy Enstitüleri'nin kuruluş süreci başlar. Çalışmalar sonucunda Köy Enstitüleri Yasası, 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'de görüşülerek kabul edilir. 1947 Programıyla başlayan ve 1951 yılında ivme kazanan köklü program değişikliği süreci, Enstitüleri klasik öğretmen okullarına dönüştürür. 1954/6234 Sayılı Yasayla Köy Enstitüleri ile öğretmen okulları birleştirilerek, Köy Enstitülerinin adı İlk öğretmen Okulu olur. Enstitülerin yerlerinde açılan İlk öğretmen Okulları da 1974 yılında öğretmen liselerine dönüştürülerek, ilkokul öğretmeni yetiştirme işlevi, yeni açılan iki yıllık Eğitim Enstitülerine aktarılır (Altunya, 1990; Arayıcı, 1999; Şahhüseyinoğlu, 1994).

Köy Enstitülerinin en önemli özelliklerinden biri de, öğrenci merkezli, yaparak yaşayarak öğrenmenin hakim olduğu eğitim öğretim ortamına sahip olmalarıdır. Köy Enstitülerinde eğitim; 'iş içinde eğitim' ilkesi kadar, 'sanat yoluyla eğitim' ilkesine dayanmaktadır (Kurtuluş, 2001, s. 32).

Tonguç Sanat Eğitimi Hareketi'yle ilişkilendirdiği sanat eğitimi anlayışını kuramlaştırmış ve özellikle Köy Enstitüleri ile Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümünde uygulamaya aktarmıştır. Köy Enstitülerinde oluşturulan eğitimin niteliğinde, sanat yoluyla eğitim ilkesinin payı büyüktür (Kurtuluş, 2002).

Aynı yazar, köy enstitülerin' de sanat eğitimi ile ilgili kitabında, köy enstitülerin' de öğretim programlarında sanat eğitimi, çeşitli derslere ve ders dışı çalışmalara yayılmaktadır diye yazmaktadır (Kurtuluş, 2001, s. 75).

Yiğit'e göre (1990, s. 76), "eğitim ve öğretim faaliyetlerinin düzenlenmesinde esas alınan ilke veya özellikler özetle şöyledir: (1) çevreye uygunluk, (2) kendi kendini idare edebilme, (3) iş içinde ve kendi kendine gelişmedir. köy enstitülerin' de sanat eğitimi edebiyatıyla, müzik çalışmalarıyla, okuma saatleriyle, resim iş çalışmalarıyla bir bütün olarak ele alınmıştır. Sanat eğitimi, yaşayan bir olgu haline getirilmiş ve bir yaşam biçimi olmuştur. Yıldız (2005)'ın da belirttiği gibi "eğitimin amacı, sanatçı yetiştirmek değildir. Buradaki amaç, duyu organlarını iyi kullanabilen, izlenimler yapabilen, olay ve olgular arasında bağlantılar kuran ve bunları yaşamından, doğadan ve sanattan aldığı zevklere göre değerlendirebilen ve en önemlisi bunları yetiştireceği kuşaklara aşılayabilen öğretmenler yetiştirmektir" (Yıldız, 2005, s. 71).

Türkiye’de köy enstitüleri deneyimi yaşanırken, dünya giderek yayılan savaş ortamına ilerlemekteydi. Batıda gençler ülkelerini korumak için savaş cephesinde ölürlerken, Anadolu’da gençler ülkelerinin kalkınması ve aydınlanması için “eğitim savaşçıları” oluyorlardı. Batıda insancılığın giderek önemi sorgulanırken, bu dönemde Türkiye’de iktidarın katkısıyla Batı uygarlığının temelindeki insancılığı anlamak için çeviri faaliyetleriyle kitaplar çevriliyor, Yunanca ve Latince eğitime katılıyordu. Köy enstitüleri belki bir ütopyaydı. Ama genç öğretmenler yoluyla ülkenin kalkındırılması, aydınlanması savaşı büyük etkiler bırakmıştır. Kendi emek ve güçleriyle kurdukları eğ itim kurumları, yatakhaneler, vd. yanında fidanlıklar ve çevreyi güzelleştirme çabaları, acaba dönemin savaş ortamına bir yanıt mıdır? Kanlı savaş pek çok ülkede yıkıcı / yok edici etkilerini gösterdiği, umutların savaş sonrasına ertelenmesine rağmen Türkiye’de eğitim alanındaki savaşımın nasıl bir başarı kazandığı bilinmektedir. Gençleri ölüme göndererek başarı kazanmanın yanında böylesi bir başarının değeri nasıl ölçülebilir? köy enstitülerinin kültürel mirası yeterince korunamamıştır. Son yıllarda korumaya yönelik tedbir ve uygulamalar bu kurumların yalnızca birer eğitim kurumu olmayıp, gençlerin hayatında oynadığı rolü belirginleştirmesi açısından da değerini ortaya koyacaktır. Köy enstitülerin’ de eğitim öğretim görenler öncelikle öğretmen, yazar, ressam ve diğer mesleklerle sahip pek çok kişi, kültür hayatında önemli roller üstlenmişlerdir. Bugün sözlü tarih çalışmalarıyla köy enstitülerin’ deki eğitim ortamı, günlük yaşam ve görsel malzemeler bir araya getirilerek köy enstitüleri mucizesi yaşatılmaya ve diğer kuşaklara aktarılmaya çalışılmaktadır.:

KAYNAKLAR

- Alper, O.N. (2006). *Sanat ve Köy Enstitüleri*. Yeniden İmece, 10, 59-60.
- Altunkaya N. (1990). *Köy Enstitülerinin Tarihçesi*. Kuruluşunun 50. yılında Köy Enstitüleri. Ankara: Eğit-Der Yayınları.
- Apaydın, T. (1995). *Köy Enstitülerinde sanat eğitimiyle ilgili çalışmalar ve Tonguç*. TED Eğitimcileri Anma ve Tanıtma Dizisi 3, Ankara, s. 44-51.
- Apaydın, H. (2001). *Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi*. 19 Mayıs, Almanya Atatürkçü Düşünce Derneği Yayın Organı, Mart-Nisan 2001 Sayı 17.
- Apaydın, H. (1997). *Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi*. Köy Enstitüleri, amaçlar, ilkeler, uygulamalar. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

- Arayıcı, A. (1999). *Tonguç ve eğitimbilim. Çeşitli Yönleriyle Tonguç*, (Yay. Haz. Aydoğan, M.), Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Arslan, M. (2004). *Çağdaşlaşma bağlamında Köy Enstitülerinde güzel sanatlar eğitiminin yeri ve önemi*. Yeniden İmece, 4, 59-61.
- Başaran, M. (1974). *Tonguç yolu, Köy Enstitüleri, devrimci eğitim. İstanbul: Varlık Yayınları*. Bulut, R. (1990). Nisandaki güneşler 50. yılında Köy Enstitüleri 1940-1990, Ankara.
- Duru, M. (2004). *Köy Enstitüleri'nde sanat eğitimi – 2*. Yeniden İmece, 5, 51-54.
- Duru, M. (2005b). *Köy Enstitülerindeki müzik ve sanat eğitiminden günümüze*. Yeniden İmece, 9, 61-63.
- Etike, S. (2001). *Cumhuriyet dönemi müzik eğitimi (1923-1950)*. Güldiken Yayınları, Ankara.
- Gruhn, W. (1992). Wir sind noch immer im Aufbruch. Eduard Zuckmayer- Musiker und Pädagoge im Umbruch der Jugendbewegung. *Türkiye ile Almanya'da Müzik Eğitimi ve Eduard Zuckmayer Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İşcel Bakkal, B. (1999). *Türkiye'de Köy Enstitüleri (kuruluşu, kapanışı ve faaliyeti)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kalyoncu, N. (2005). *20. yüzyılın birinci yarısı nda alman müzik eğitimini etkileyen başlıca oluşumlar ve okul müzik dersi*. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(1), 1-19.
- Keskin, Y. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yıldönümünde devrim mimarisi olarak Köy Enstitüleri'ne "resmi geçit"*. Mimarlık, 284, 8-15.
- Kurtuluş, Y. (1999a). *Sanat eğitimi kuramları açısından Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Tonguç'un sanat eğitimi anlayışı ve yabancı eğitimciler*. 1. Ulusal Sanat Eğitimi ve

- Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 159-163, Çanakkale, 1999.
- Kurtuluş, Y. (1999b). *Köy Enstitüleri programlarında (1943, 1947) sanat eğitimi*. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 10, 198-210.
- Kurtuluş, Y. (2001). *Köy Enstitülerinde sanat eğitimi ve Tonguç*. Ankara: Güldikeni Yayınları. Kurtuluş, Y. (2002). Sanat eğitimi hareketi ve Tonguç. Eğitim ve Bilim, 123, 31-34.
- Kurtuluş, Y. (2004). *Aydınlanma ve Köy Enstitülerinde sanat eğitimi*. Yeniden İmece, 4, 49-52. Makal, O. (2004). Şimdi korunması gereken kültür varlıkları. Yeniden İmece, 2, 21-28.
- Oğuzkan, F. (1990). *Köy Enstitüleri öğretim programı. Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*. Ankara: Eğit-Der Yay. 12-37.
- Önen, E. (2007). *Gönen'de bir köy enstitüsü. Radikal*. İndirilme tarihi 11.02.2008. <<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=219252>>.
- Özmen, M. (2004). *Türk aydınlanmacılığı ve köy enstitüleri, Müdafaa-i Hukuk*, 69, 46. San, İ. (1983). Sanat eğitimi kuramları. Ankara: Tan Yayınları.
- Şeker, K. (2006). *İnönü dönemi kültür hayatı (1938-1950)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Şahhüseyinoğlu, N. (1994). *Köylünün güneşi*. Ankara: Prospero Yayınları. Telli, H. (2004). Neden sanat eğitimi. Yeniden İmece, 4, 37-45.
- Tonguç, İ.H. (1952). *Öğretmen ansiklopedisi ve pedagoji sözlüğü*. İstanbul: Bir Yayınevi.
- Türkoğlu, P. (2004). *Eğitimde Sanatın Yeri Ve Köy Enstitüleri Örneği*. Yeniden İmece, 4, 46-48.

- Yıldız, G. (2005). *Güzel sanatlar eğitimi ve Köy Enstitüleri*. Yeniden İmece, 7, 70-71.
- Yiğit, A. (1990). İnönü dönemi eğitim ve kültür politikası (1938-1950). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- YÖK (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007)*. (Yay. Haz. Kavak, Y., Aydın, A. ve Akbaba Altun, S.), Ankara:YÖK Yayını 2007-5.